

Perdó, oblit i amnistia a la Bíblia

written by Lluís Busquets | 25 de novembre de 2023

En la nostra cultura, en principi, «qui la fa la paga» (hi ha delictes de guant blanc o coronats, que mai no paguen, però són l'excepció). El normal és que, si es troba algú culpable d'algun delicte, per restablir la pau social, hagi de penar d'acord amb la Llei (ser castigat). Expiar és pagar per la culpa. La pau, aleshores, rebrota de l'expiació. L'esperança rau només en la possibilitat de millora del reu del delicte. Hi ha exemples d'aquests en la Bíblia. Quan el profeta Daniel prega a Déu perquè perdoni les infidelitats d'Israel, se li respon: «Han de passar setanta setmanes d'anys en la vida del teu poble i de la teva ciutat santa per a posar fi a la infidelitat, cancel·lar el pecat i expiar la culpa; llavors arribarà la bondat eterna...» (Dn 9,24). La resposta és esperançadora, l'alliberament no està obturat ni clos, arribarà en un futur, però abans que no arribi cal expiar la culpa.

Exemples com aquest són els menys. En canvi, n'hi ha molts altres en què es parla de perdons generalitzats en grups que pateixen vulnerabilitat (en aquell temps, òbviament, no se'ls deia GOI: Grups Objectivament identificables). El perdó, a la Roma imperial, estava al servei del sistema polític (*parcere subiectis, debellare superbos*, Virgili, *Eneida*, 855). A Israel, el perdó havia de tenir lloc al Temple, s'obtenia a través de sacrificis rituals per mitjà d'una mena de mecanisme sacral que s'abocava a la festa del *Yom Kippur*, el gran dia de l'Expiació (Lv 16). Aquesta festa de tardor com la de l'any nou (*Roix haixanà*) i, a començaments d'hivern, la festa de la Dedicació del Temple, estava a l'entorn de les altres tres grans festes d'Israel: la Pasqua (*Pésaj*), a la primavera, la Pentacosta (*Xavuot*) cinquanta dies després, ja en la proximitat de l'estiu, i la dels Tabernacles (*Sukkot*), a

l'aire lliure, on els nens muntaven i construïen tendes i cabanyes per recordar on s'havien aixoplugat els seus avantpassats a la sortida d'Egipte. Les recordo només per entendre com les festes anaven d'acord al ritme estacional d'una societat agropecuària com aquella. Pel *Yom Kippur*, el Gran Sacerdot traspassava els mancaments de tothom a un boc que s'estimbava en algun balç del desert.

Això no ens ha de fer pensar en unes praxis religioses sofisticades. La religió de la gent israelita era tan senzilla com profunda. Es confessava la fe en aquest Déu únic, creador del món i salvador d'Israel, tres cops al dia: amb la *Xakharit*, oració del matí, la *Minha*, oració de la tarda, i l'*Arvit*, oració de la nit. Més que un credo o una petició, la pregària era un memorial, l'emocionant «Xemà Israel»: «Escolta, Israel: El Senyor és el nostre Déu, el Senyor és l'únic. Estimaràs el Senyor, el teu Déu, amb tot el teu cor, amb tota la teva ànima i amb totes les teves forces» (Dt 6,4-5). I s'observaven els tres septenaris: el *Xàbat* cada set dies (Dt 5,12-15), l'any sabàtic cada set anys o *X'mità* i l'any jubilar cada set setmanes d'anys (cinquanta anys) denominat *Iobel* (d'aquí el mot 'jubileu'), que trobem al llibre del Levític (Lv 25, 1-12.23-27).

El *Xàbat* (<'descans', 'vaga laboral'), per a la gent del camp, era una benedicció. Ningú no matinava. Les dones no fenyien el pa. El dissabte era el dia de repòs per a tota la família i fins i tot per als animals. Passat el xàbat, tothom tornava a la feina quotidiana i monòtona, només interrompuda per alguna festa de noces que durava diversos dies. La *X'mità* estava lligada al xàbat de la terra. «Quan haureu entrat al país que jo us dono, deixeu reposar la terra cada set anys. És un any de repòs en honor del Senyor. Sembra el teu camp durant sis anys, esporga igualment durant sis anys la teva vinya i recull-ne el fruit. Però l'any setè serà un any de repòs per a la terra, un any de repòs consagrat al Senyor» (Lv 25,2-4): Es complia a cor què vols, perquè tenim testimonis de passes de

fam periòdiques que s'hi corresponen; ara bé, potser és menys conegut que també anava lligada a la prescripció dels deutes cada set anys per part dels tots els creditors (una mena d'*X'mità financera*) segons el llibre del Deuteronomi: «Cada set anys, condona els deutes de tothom. La condonació es fa així: quan es proclamï la condonació dels deutes en honor del Senyor, tothom qui hagi fet un préstec a un altre israelita, un germà seu, li perdonarà el deute i no l'hi reclamarà més. Reclama el pagament dels deutes a l'estranger; però allò que hagi prestat al teu germà, perdona-li-ho. [...] Et mano que obris generosament la mà als teus germans, als pobres i necessitats del teu país» (Dt 15, 1-3).

Vet aquí un perdó comunitari ben explícit. El problema era que, en acostar-se al sisè o setè any, per por d'haver de condonar els deutes, la gent amb possibles no feia préstecs als qui els necessitaven tement de perdre el capital invertit en el préstec financer. La xarxa creditor-deutor es paralitzava. I era un tort. El mateix Deuteronomi ho preveia: «Guarda't de pensar maliciosament dintre teu: "S'acosta l'any setè, l'any de la condonació dels deutes"; guarda't de mirar-te el germà amb duresa i de no voler donar-li res. Ell clamaria al Senyor contra tu, i tu series culpable. Dóna-li generosament i no a contracor. Així el Senyor, el teu Déu, et beneirà en tots els teus treballs i en tot el que emprenguis» (Dt 15,9-10). Amb el temps s'elaborà una sortida jurídica al fet, denominada *prosbul*, que ens estalviem d'explicar.

El *Iobel* era una exigència lligada als patrimonis materials o personals de la gent que habitava la terra d'Israel i era una veritable festa que palesava, en el fons, que tota mena de patrimonis eren propietat de Déu: era l'any sant de l'alliberament d'esclaus i captius. Una persona el podia celebrar, com a molt, una vegada a la vida. Bé que s'anul·là a partir de la destrucció del segon Temple l'any 70 dC, hi ha hagut jueus, per exemple Maimònides, que l'han interpretat com el veritable signe de l'arribada del Messies.

“Després compta set setmanes d’anys, és a dir, set vegades set anys, que són quaranta-nou anys.[...] declareu sant l’any que fa cinquanta i proclameu la llibertat a tots els habitants del país. Aquest any serà l’any del jubileu: els qui s’havien venut el patrimoni, el recobraràn, i els qui s’havien venut ells mateixos, retornaran al seu clan. Cada cinquanta anys és un any jubilar: aquell any no sembrareu, ni segareu el que haurà crescut espontàniament, ni veremareu els raïms dels ceps que no haureu esporgat, perquè és l’any del jubileu, un any sant [...] Les terres no es poden vendre definitivament, perquè tot el país és meu, i per a mi vosaltres no sou més que uns immigrants i uns forasters.” (Lv 25, 8ss).

Un altre perdó comunitari explícit. (Un breu parèntesi. Amb la terra propietat de Déu, no hi havia problemes; n’hi hagué quan els romans, anys a venir, la comercialitzarien. La gent del camp fou explotada –a impostos– i espoliada. La terra havia deixat de ser del Senyor. Possiblement la família de Jesús patís aquesta circumstància). *X’mità i Iobel* eren remissions, indulgències, perdons col·lectius. Els humans, doncs, hem cercat sempre el perdó, individualment i col·lectivament, perquè darrere seu rau l’esperança d’un canvi a favor de la pau i el benestar individual i social. En el fons, la pau és filla del perdó. Res d’estrany que, segons l’antropòleg Ramon M. Nogués, ‘esperança’ i ‘perdó’ siguin avui objecte d’anàlisis neurobiològiques.

En la nostra societat, tanmateix, tenim tres possibilitats de perdó: l’**expiació** (<*expiatio*, acció i efecte de netejar una culpa’ (per això, qui ha pagat amb presó o en el que sigui hauria de tenir el respecte de tothom com si no hagués delinquit mai), l’**indult** (<*indultus*<*indulgere*, ‘ser indulgent’) i l’**amnistia** (>ἀμνηστία, ‘oblit’, ‘amnèsia’). Jurídicament es diu que el perdó de l’indult extingeix només la pena, mentre que el de l’amnistia extingeix fins i tot la responsabilitat dels autors que han comès algun delictes, això és, l’acció penal. És, senzillament, un oblit. Un deixar-ho

córrer. Un començar de cap i de nou. Allò que els castellans en diuen «Borrón y cuenta nueva».

En molts moments del profetisme bíblic, sobretot quan es viu un conflicte, s'espera un moment en què les coses canviïn de dalt a baix i s'esdevingui aquest començar de nou, un perdó present que fa oblidar el passat, com un any de gràcia. Isaïes, en plena guerra siro-efraïmita, anuncia: «El poble que caminava en la fosca ha vist una gran llum» (Is 9,1), perquè ha nascut el príncep Ezequies, el fill d'Acas de Judà (i encara avui ens servim d'aquests mots en les litúrgies nadalenques per anunciar el naixement de Jesús). Jeremies, flairant el perill babilònic dirà: «Vénen dies, ho dic jo, el Senyor, que pactaré una aliança nova amb el casal d'Israel i amb el casal de Judà. No serà com l'aliança que vaig pactar amb els seus pares, quan els vaig agafar per la mà per fer-los sortir del país d'Egipte; aquella aliança, ells la van trencar, tot i que jo havia complert els meus compromisos com a senyor. Sóc jo, el Senyor, qui ho diu. L'aliança que jo pactaré amb el casal d'Israel després d'aquells dies serà aquesta: Posaré la meva llei en el seu interior, l'escriuré en el seu cor» (Jr 31,31-33). I Ezequiel, davant dels mals jerarques d'Israel que no saben pasturar el poble com cal, anunciaria: «Jo els donaré un sol pastor que les pasturi: el meu servent David. Ell les pasturarà, serà el seu pastor. Jo, el Senyor, seré el seu Déu, i el meu servent David serà el seu príncep. Ho dic jo, el Senyor. Faré amb el meu ramat una aliança de pau i exterminaré del país les bèsties ferotges, perquè puguin viure confiadament al desert i dormir a les bosquíries» (Ez 34,23-25). Per a molts aquest nou David serà Jesús. Llum grandiosa, nova aliança, pastor veritable. La Gràcia, el perdó, el començar de nou, entesa de tres maneres com una subversió de la normalitat.

Res d'estrany que Lluc (4,18-19) empri la profecia del Tritoisaïes en referencia a Jesús: «L'Esperit del Senyor, Déu sobirà,/ reposa sobre meu,/ perquè el Senyor m'ha ungit./ M'ha

enviat/ a portar la bona nova als pobres,/ a curar els cors desfets,/ a proclamar als captius la llibertat/ i als presos el retorn de la llum,/ a proclamar/ l'amnistia [any de gràcia] del Senyor,/ el dia que el nostre Déu/ farà justícia...» (Is 61,1-2). «Ets el Messies?», li demanaran els deixebles del Baptista (Mt 11,3-6). I els respon que la profecia del tercer Isaïes s'està complint!

No vull pas ser exhaustiu, però és interessant l'equivalència entre any de gràcia, amnistia i justícia segons l'Evangelista. L'amnistia pot esdevenir més justa que la condemna formal d'un judici portat a terme amb tots els ets i uts. Per alguna cosa Pau començava les cartes desitjant la gràcia i la pau del Senyor Jesús als seus receptors. En el fons, era un sarcasme perquè la gràcia i la pau sols les solia concedir el Cèsar de Roma quan visitava algunes poblacions. Però, això ens portaria molt lluny.

Val a dir que, per a Jesús, el perdó és sempre gratuït. Quan guareix un paralític (Mc2,15-17 i pp) li perdona els pecats sense exigir abans penediment ni reconeixement de la culpa ni manifestació dels seus errors ni conversió. És pura gratuïtat. Per a E. P. Sanders, Jesús canvià la seqüència jueva delictes-penediment (*teixuvà*)-perdó (primer una cosa i després, l'altra) per una misericòrdia total, un perdó incondicional enllà de la *teixuvà* jueva, a la recerca d'una transformació personal. Jesús prefereix el perdó que la justícia d'un judici, perquè es poden judicar determinats fets de moltes maneres: «No judiqueu, i no sereu judicats. Perquè tal com judiqueu sereu judicats, i tal com mesureu sereu mesurats» (Mt 7,1-2). Els Tribunals de Justícia haurien d'entendre-ho. El Parenostre, que esmenta el perdó i bandeja la justícia, és crucial en aquest punt: «Perdona les nostres ofenses [pecats, dirà Lluc],/ així com nosaltres/ perdonem els qui ens ofenen...» (Mt 6,12; Lc 11,4a); ergo, si no perdonem...

Altrament, el seu perdó és sempre amatent i acollidor respecte als altres: «Ja sabeu que es va dir: "Ull per ull, i dent per

dent". Doncs jo us dic: No us hi torneu, contra el qui us fa mal. Si algú et pega a la galta dreta, para-li també l'altra...» (Mt 5,38ss i pp). Per això en les benaurances dirà; «Feliços els compassius: Déu se'n compadirà!» (Mt 5,7).

Si la pau brolla del perdó, d'acord amb les Benaurances, la veritat és que els que treballen per la pau –i que, per tant, perdonen més enllà de la justícia– són anomenats fills de Déu i el Regne del Cel està conformat pels «perseguits pel fet de ser justos» (Mt 5,9-10). Les màximes enllà de la justícia, com les denominava Adolf von Harnack, porten a l'amor als enemics: «Ja sabeu que es va dir: "Estima els altres, però no estimis els enemics". Doncs jo us dic: Estimeu els vostres enemics, pregueu pels qui us persegueixen. Així sereu fills del vostre Pare del cel, que fa sortir el sol sobre bons i dolents i fa ploure sobre justos i injustos. Perquè, si estimeu els qui us estimen, quina recompensa mereixeu? ¿No fan el mateix els publicans? I, si només saludeu els vostres germans, què feu d'extraordinari? ¿No fan el mateix els pagans? Sigueu perfectes com ho és el vostre Pare celestial» (Mt 5,43-48 i pp).

Algú pot pensar que estimar els enemics és el punt àlgid dels ensenyaments del cristianisme. Caldrà que es desenganyi. Moltes persones, abans de Jesús, havien arribat a aquest imperatiu ètic. Ara bé, el que és propi del cristianisme és que la veritable pau i el veritable perdó, com diu Xabier Pikaza, només poden néixer del perdó de les víctimes, dels sacrificats i expulsats «mai com a amnistia dels poderosos que utilitzen l'estratègia del perdó per poder continuar imposant el seu poder i governant sobre els altres». Segons l'esmentat teòleg «només el perdó de les víctimes pot assolir que els culpables es converteixin, reconeixent-se pecadors i acceptant la gràcia i l'amor d'aquells que havien estat humiliats, ofesos, expulsats de la societat i fins i tot morts.» Però, això –el món a l'inrevés, l'Evangelí–, aneu-ho a explicar als poderosos. Al senyor Manuel Marchena, que va sentenciar els

líders polítics catalans des de la visual de la unitat d'Espanya (una de les moltes maneres de judicar). O a l'Associació Conservadora de Fiscals (que és majoritària) i va demanar la UE que sancionés Espanya si Pedro Sánchez atorgava l'amnistia als centenars de processats en la denominada «causa general». O a monsenyor César García Magán, bisbe auxiliar de Toledo, Secretari General de la CCE, que va perdre l'oportunitat del silenci en un tema polític com el de l'amnistia, que no és de fe ni de moral, demostrant que no entenia que Catalunya es trobés en una cruïlla històrica excepcional i posant els bisbes catalans en la tessitura d'haver-lo de posar a la picota sense fer-li costat perquè, almenys, la meitat dels feligresos catalans trobaven i troben tan constitucional com oportuna l'amnistia que s'està barallant.

Lluís Busquets i Grabulosa

Autor dels tres volums d'*Enigmes de la Bíblia i cultura contemporània*